

תערוכת

אדמו"ר ה"צמח צדק"

שבספריית אגודת חסידי חב"ד
אהל יוסף יצחק - ליובאוויטש

•

לקראת שנת המאה וחמשים להסתלקות
כ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק"
בי"ג ניסן ה'תרכ"ו-ה'תשע"ו

•

מוצג בה מבחר מכתבי-יד-הקדושה
דרושים, תשובות, חידושים
מכתבים, חפצים, ספרים
ותצלומי תואר פני קדשו

חוברת הדרכה

תוכן

3	פתיחה.....
4	א. כתי"ק דרושי אדה"ז - הנחות והגהות.....
4	ב. כתי"ק חסידות שלו - לפי שנים.....
6	ג. כתי"ק חסידות שלו - לפי תנ"ך.....
6	ד. כתי"ק חסידות שלו - לפי חיבורים.....
8	ה. הנחות מדרושיו.....
9	ו. כתי"ק תשובותיו.....
10	ז. כתי"ק חידושיו ופס"ד.....
11	ח. כתי"ק שו"ת שנכתבו אליו.....
12	ט. אגרות קודש.....
13	י. אגרות בניו הקדושים.....
13	יא. תעודות וחפצים.....
15	יב. תואר פני קדשו.....
16	יג. ספריו.....

המקום:

אולם התערוכות של הספריה
770 איסטערן פארקוויי, ברוקלין, נ.י.

תאריך הפתיחה:

ערב ראש השנה ה'תשע"ו
יום ההולדת של כ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק"
בערב ראש השנה ה'תק"נ

שעות הפתיחה:

ימים ראשון-חמישי: בין השעות 12:00-5:00
יום -ששי: בין השעות 12:00-2:00

פתיחה

עומדים עתה בשנת המאה וחמשים להסתלקות כ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק", ב"ג ניסן ה'תרכ"ו. לקראת יובל משולש זה פותחת הספריה "תערוכת אדמו"ר הצמח צדק", בה מוצג מבחר כתבי-ידו-הקדושה, דרושים, תשובות, חידושים, מכתבים, תעודות, חפצים, ספרים ותצלומי תואר פני קדשו. כל אלו מוצגים ב-13 שולחנות וארונות ראוה, כל ארון בתחום מיוחד המוקדש לו.

את אופן חגיגת שנת המאה וחמשים, אפשר ללמוד מהאופן שבו חגג הרבי את שנת המאה להסתלקות-הילולא של רבינו [אדמו"ר ה"צמח צדק". וכן לקמן, כל מקום שנוזכר רבינו סתם], לפני יובל שנים, י"ג ניסן ה'תשכ"ו.

כבר בהתוועדות ש"ק אדר"ח אלול ה'תשכ"ה, הורה הרבי (תורת מנחם חמ"ד ע' 268): "כיון שבקשר עם שנת המאה להסתלקות-הילולא דכ"ק אדמו"ר הצמח צדק, מדפיסים עתה ספרים ומאמרים מבעל הילולא ... יתן כל אחד, עבורו ועבור כל אחד מבני ביתו, סכום של מאה - "מאה" מטבעות ... בתור השתתפות בהדפסת ספרי ומאמרי בעל הילולא, כ"ק אדמו"ר הצמח צדק".

בש"פ נצבים, כ"ח אלול, הורה הרבי (שם ע' 316): "כאן המקום להזכיר עוד הפעם ... ע"ד ההצעה שכל אחד יתן סכום של מאה מטבעות, בתור השתתפות בהדפסת ספרי ומאמרי הצמח-צדק, בקשר עם שנת המאה להסתלקות הילולא שלו ... זאת ועוד: ידוע שביום הולדתו של הצמח צדק, ערב ר"ה שנת תק"ן, התחיל רבינו הזקן לומר דרושים ארוכים, החל מהדרוש משביעין אותו שאמר בראש השנה, שתוכנו הוא ג' פרקים הראשונים של ספר התניא ... כדאי ונכון, שבמשך היום דערב ראש השנה, יום הולדתו של הצמח צדק, ילמדו ג' פרקים הראשונים של ספר התניא".

בהתוועדות שבת מברכים ניסן, חזר הרבי על מאמר של כ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק", ד"ה החודש הזה לכם, ש"נאמרה מפי אדמו"ר מ"מ נ"ע קודם הסתלקותו". ואחרי המאמר אמר (תורת מנחם חמ"ו ע' 236): "כיון שהשנה היא שנת המאה להסתלקות-הילולא של הצמח צדק - הרי זה המאמר כפי שנאמר על ידי הצמח צדק, ואצל הצמח צדק גופא - הנוסח שמופיע בביכל הנ"ל, שנאמר בימים שלפני הסתלקותו. ולכן - נכון וכדאי שכל אחד ילמד בימים אלו המאמר זה ... מסתמא ידפיסו את המאמר בקונטרס בפני עצמו, באופן שכל אחד יוכל להחזיקו בכיסו וללמדו".

בח' ניסן ה'תשכ"ו, נשלח ממזכירות של הרבי, "מכתב כללי" אל "ארגוני ומוסדות חב"ד די בכל אתר ואתר" (אגרות קודש חכ"ד ע' קיג): "כדי לתת האפשרות לכל אחד מארגוני ומוסדות חב"ד, הנהלתו, חבריו תומכיו וכו'. לזכות בזכות מיוחדת בעצם יום הילולא של כ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק" י"ג ניסן דשנת ה'תשכ"ו, שהיא שנת המאה להסתלקות הילולא שלו. הננו לתת לכם יפוי כח לקחת כשלושנו שטרי-כסף יחידות (דולר אחד, לירה אחת וכיו"ב) מטבע דמדינתכם וליחדם למטרה דלקמן. כל אחד ואחת מהשייכים למוסדכם (תומכיו, הנהלתו וכו') יכולים במשך המעת לעת דיום הילולא לקנות אצלכם (בתור שלוחנו) שטר אחד (ולא יותר) מהשטרות הנ"ל, במחיר לא פחות מ"כפול" (היינו פי שניים מהיחידה של השטר) כהכנסה לקרן המאה. ועי"ז - השתתפות בפעולותיו ... כל השייכים ללימוד תורה ילמדו במשך המעת לעת דיום הילולא מתורת בעל הילולא ... בהוספה על השתתפות כאו"א בהתוועדות מתאימה במשך המעת לעת של יום הילולא".

באור ליום הילולא י"ג ניסן ה'תשכ"ו, ערך הרבי התוועדות מיוחדת, בה ביאר כמה פרטים מתורתו של בעל הילולא. שוב חזר על המאמר הנ"ל, וקודם התחלת המאמר אמר (תורת מנחם שם ע' 283): "בקשר להדפסת המאמר (של הצמח צדק) ד"ה החודש הזה לכם, דובר שילמדו מאמר זה, בפנים וגם בעל-פה ... ובהתאם לכך, יש לחזור עתה לכל הפחות שורות אחדות ממאמר זה". ובסיום ההתוועדות עורר הרבי שוב על השתתפות ב"קרן המאה", מתוך שמחה.

במשך חמשים השנות האחרונות יצאו לאור עשרות כרכים מתורת בעל הילולא, מתוך כתבי-ידו הקדושה ומתוך העתקות.

מכל זה למדנו, שעיקר זמן חגיגת שנת המאה וחמשים הוא בימים שבין יום ההולדת של רבינו, בערב ראש השנה תשע"ו, לבין יום ההסתלקות-הילולא שלו, ב"ג ניסן תשע"ו.

לקראת הימים האלו נפתחת, באולם התערוכות של הספריה, תערוכת אדמו"ר ה"צמח צדק".

א. כתי"ק דרושי אדה"ז - הנחות והגהות

יותר מכל אדמו"ר אחר הרבה כ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק" לרשום את תורותיו. קרוב למאה כרכי כתב-יד-קודש שרדו את השריפות שפקדו את העיירה ליובאוויטש, ואת הגלגולים ומאורעות השנים הבאות, ועד שהגיעו אדמו"רי חב"ד לניו יורק, והם שמורים עתה בספרייה.

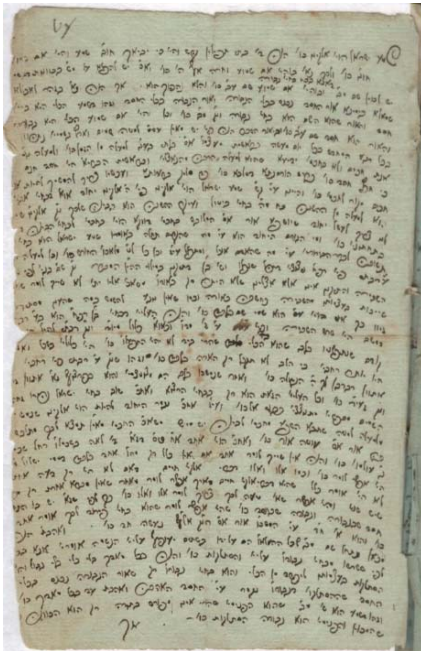
מבחר מהם מוצג בתערוכה הזאת.

בחמשת שלחנות הראוה שלפנינו מוצגים כרכי ביאורי החסידות, בכתב-ידו-הקדושה של רבינו, ו"הנחות" מהדרושים שאמר.

*

כ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק" נולד בערב ראש השנה תק"נ. בהגיעו לגיל שלוש, בצום גדלי' תקנ"ג, נפטרה עליו אמו הרבנית דבורה לאה, בת רבינו הזקן. מאז חי והתחנך בבית זקנו רבינו הזקן.

לערך בגיל 15 התחיל לרשום לעצמו "הנחות" מהדרושים ששמע מזקנו רבינו הזקן. אחר כך היה עובר על "הנחות" שנכתבו על ידי אחרים, ולפעמים הי' מוסיף הגהות על הגליון.

1. הנחה בכתי"ק, מדרושי תקס"ו

כתי"ק 1116. כולל "הנחות" מדרושי רבינו הזקן שנאמרו בשנת תקע"ב (מאלול תקע"א עד פסח תקע"ב), אחריהם כרוכים בו הנחות מהשנים הקודמות.

בדף הפתוח שלפנינו (עט, א) מוצגת "הנחה" מדרוש שמע ישראל שנאמר בשנת תקס"ו, בכתי"ק רבינו (בהיותו בן 16).

בכרך זה אפשר לראות את צורת כתב-ידו-הקדושה בשנותיו הצעירות.

עוד "הנחות" של רבינו, מדרושי רבינו הזקן שאמר באותה תקופה, בכתי"ק 2057.

2. הנחה בכתי"ק, מדרושי תקס"ז

כתי"ק 1052. כולל דרושים שבחלקם הוגהו על ידי רבינו, וחלקם "הנחות" בכתי"ק רבינו.

בדף הפתוח שלפנינו (צה, א) מוצגת "הנחה" מד"ה הביאו עלי כפרה, שנאמר בשנת תקס"ז, בכתי"ק רבינו (בהיותו בן 17).

3. הנחה בכתי"ק, מדרושי תקע"א

כתי"ק 1004. כולל "הנחות" מדרושי רבינו הזקן שנאמרו בשנת תקע"א (מאמצע החורף עד תחלת הקיץ), בכתי"ק רבינו (בהיותו בן 21).

בדף הפתוח שלפנינו (כז, ב) מעתיק מכת"ק רבינו הזקן, וכותב: "כ"ק הרב שי"י".

4. הנחות כ"ק אדמו"ר האמצעי, מוגה בכתי"ק רבינו

מבין רושמי ה"הנחות" באותה תקופה היו שניים מבני כ"ק אדמו"ר הזקן: כ"ק אדמו"ר האמצעי, והרה"ק רבי משה. אחר כך עבר רבינו על "הנחות" אלו, ולפעמים הי' רושם אצלם הגהות על הגליון:

כתי"ק 1196. כולל הנחות מדרושי רבינו הזקן, שנאמרו בשנת תקס"ז, בכתי"ק בנו אדמו"ר האמצעי. חלקם בתוספת הגהות בכתי"ק רבינו.

5. הנחות רבי משה באדמו"ר הזקן, מוגה בכתי"ק רבינו

כתי"ק 1030. כולל הנחות מדרושי רבינו הזקן, שנאמרו בשנים תקס"ב-ה, בכתי"ק בנו רבי משה. חלקם בתוספת הגהות בכתי"ק רבינו.

6. הגהות בכתי"ק, לדרושי "לקוטי תורה"

בשנת תר"ח הדפיס רבינו את ספר "לקוטי תורה" של רבינו הזקן, שהוא אוסף דרושים שאסף רבינו (ראה מספר 74), והוסיף להם הגהות בשני כרכים (כתי"ק 1101-1102). אחד מהם מוצג בשלחן הראוה שלפנינו.

ב. כתי"ק חסידות שלו - לפי שנים

אחרי הסתלקות כ"ק חותנו אדמו"ר האמצעי, בט' כסלו תקפ"ח, קיבל עליו רבינו את עול נשיאות עדת חב"ד, אותו נשא על שכמו במשך ל"ח שנה, עד להסתלקותו ב"ג ניסן תרכ"ו.

בנוסף לאמירת דרושי דא"ח בשבתות וימים טובים, הי' רושם את תוכנם בכרכי כתב-יד.

כל אלו נדפסו בסדרת כרכי "אור התורה".

חלק מכרכים אלו נשרפו בשריפות שפקדו את העיירה ליובאוויטש, וחלקם שרד, ונשמר בספרייה.

לפעמים הי' מקדיש כרך מיוחד לרשימות אותה שנה. מתוכם מוצגים בשלחן הראווה שלפנינו:

7. בוך חורף ת"ר

כתי"ק 1135.

על גב הכריכה, נרשם בכתי"ק: "בוך שנכתב ערך חורף ת"ר".

המשכו של כרך זה הוא כתי"ק 1136.

8. בוך תרס"ו

כתי"ק 1072.

9. בוך תרס"ז

כתי"ק 1180.

10. בוך תרי"ז

כתי"ק 1053.

כרך זה הוא במדת 2° (35X22 ס"מ), שהיא גדולה בהרבה ממדת שאר הכרכים (4° או 8°).

ועוד נמצאים שני כרכים מאותה שנה: 1065. 751.

11. בוך תרי"ט

כתי"ק 1098.

ועוד נמצאים שני כרכים מאותה שנה: 1096. 1059.

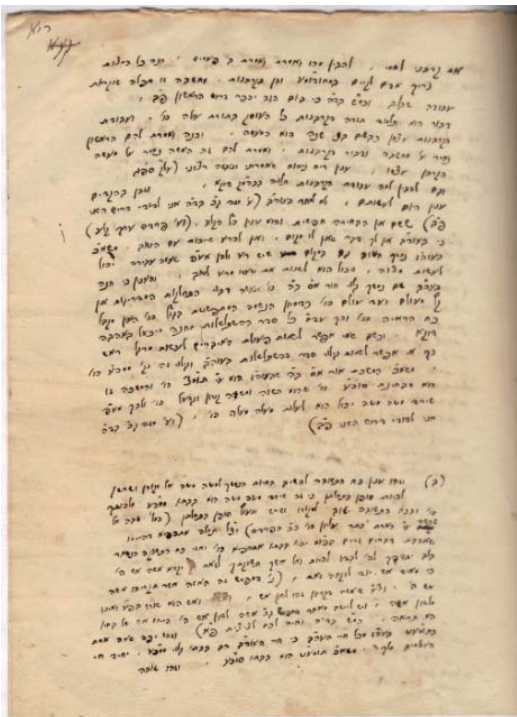
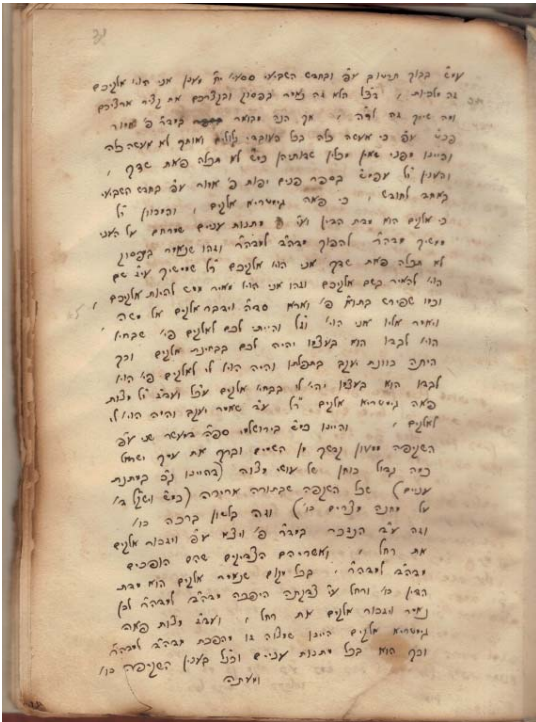
כרך זה ניצול משריפה, ונשרפו קצות העמודים.

בראש הדף הפתוח שלפנינו מציין: "עמ"ש בבוך תרס"ו ב".

12. בוך תר"כ-תרכ"א

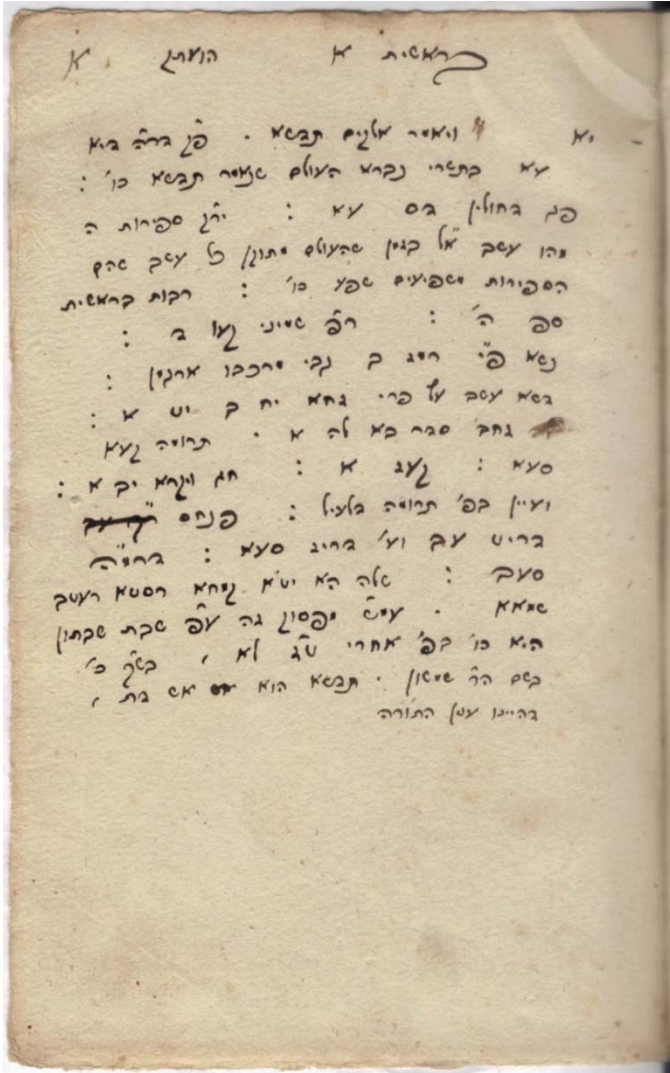
כתי"ק 1056.

בכרך זה אפשר לראות את צורת כתב-ידו-הקדושה בשנותיו המאוחרות.

ג. כתי"ק חסידות שלו - לפי תנ"ך

בנוסף לכרכים אלה שעל סדר השנים, היו לרבינו כרכים מיוחדים, שבהם ה' רושם דרושים, ביאורים וציונים, לתורה נביאים וכתובים על הסדר, וכך מכונים כרכים אלה: בראשית ח"א וכו', שמות ח"א וכו', יהושע וכו'.
סדרה זו נחלקת לשתיים: (א) ביאורי חסידות. (ב) ציונים ורשימות, שתי הסדרות יחד כוללות:

בראשית סדרה א (כתי"ק 1152, 1014, 1040),
בראשית סדרה ב (כתי"ק 1104, 1035), ועוד כרך
רשימות קצרות על בראשית (כתי"ק 1100), שמות
(כתי"ק 241, 726, 728, 1031, 1071), שמות-ויקרא
(כתי"ק 236), במדבר (כתי"ק 235, 1127), דברים
(כתי"ק 234), ויקרא-דברים (כתי"ק 1082), במדבר
דברים (כתי"ק 1159), יהושע-ישעי' (כתי"ק 1043,
1133), ירמ'י-יחזקאל (כתי"ק 1081, 1093), חמש
מגילות (כתי"ק 1177), תהלים (כתי"ק 1115, ירושלים
2259).

כל אלו נדפסו אחר כך בסדרת "אור התורה" על סדר
תנ"ך.

מבחר מכרכים אלו בכתי"ק מוצגים בשלחן הראוה
שלפנינו:

13. בראשית א ח"א

כתי"ק 1152.

14. בראשית

כתי"ק 1100.

בנוסף לכרכים אלו שבהם ה' רושם ביאורי חסידות
על הפסוקים, היו לרבינו כרכים שבהם ה' רושם
ציונים רבים, לתלמוד, מדרשים זהר, ספרי קבלה
וחסידות, מבלי לכתוב להם ביאור.

אפשר לראות כל זאת בדף הפתוח שלפנינו, שהוא
דף הראשון של הכרך.

15. שמות ויקרא ב

כתי"ק 236.

16. יהושע ישעי'

כתי"ק 1133.

17. ירמ'י יחזקאל

כתי"ק 1081.

18. חמש מגילות

כתי"ק 1177.

19. תהלים

כתי"ק 1115.

נדפס בספר "יהל אור".

ד. כתי"ק חסידות שלו - לפי חיבורים

בנוסף להג"ל חיבר כמה חיבורים, בביאורי החסידות קבלה וחקירה:

20. שרש מצות התפלה

כתי"ק 82.

אחד מחיבוריו הראשונים, שכתב בצעירותו הוא "שרש מצות התפלה". נדפס אחר כך בספרו "דרך מצותיך".

תחלתו בנוי על מאמר קצר של רבינו הזקן, שאמרו בשנת תקס"ד (נדפס בספר "מאמרי אדמו"ר הזקן" תקס"ד ע' קו). והמשכו בנוי על כמה דרושים שאמר רבינו הזקן במשך השנים.

את מהדורתו הסופית, המוצגת בתערוכה, רשם כבר אחרי הסתלקות כ"ק אדמו"ר הזקן (שנזכר בה בשם "רבינו ז"ל").

21. דרך מצותיך

כתי"ק 79.

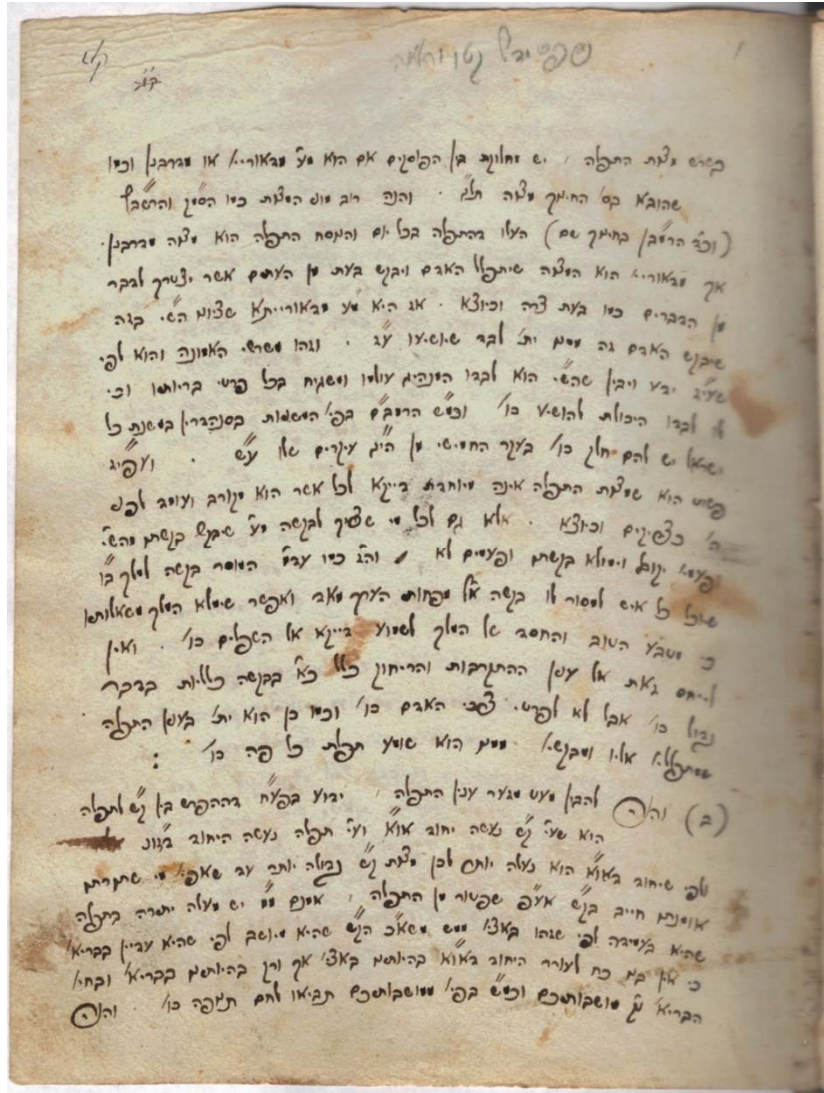
בנוסף ל"שרש מצות התפלה" רשם ביאורי דא"ח לרבים ממצות התורה, שנקרא בשם "טעמי המצות". ונדפס אחר כך בשם "דרך מצותיך".

נרשם בו גם "קיצור תניא", שנדפס אחר כך ב"דרך מצותיך", וב"קיצורים והערות לספר לקוטי אמרים".

דף הפתוח שלפנינו (צב, א) הוא סיום טעמי המצות והתחלת קיצור תניא.

22. ספר החקירה ופירוש המלות

כתי"ק 1179. מכונה בכתי"ק "בג" [ובא בהמשך לכת"ק נוסף שמכונה בכתי"ק "אב"].

כולל את "ספר החקירה" [שנדפס בשם "דרך אמונה - ספר החקירה"], ואת "פירוש המלות" [שנדפס בספר "דרך מצותיך ח"ב", ואחר כך בסדרת כרכי אור התורה].

23. ביאורי הזהר ח"א בראשית שמות

כתי"ק 1033. במקביל לביאורי החסידות שכתב רבינו, לפי פסוקי תנ"ך, רשם גם שני כרכים על ביאורי הזהר. הכרך שלפנינו הוא - ח"א: בראשית שמות.

24. ביאורי הזהר ח"ב ויקרא במדבר דברים

כתי"ק 1055. הכרך שלפנינו הוא - ח"ב: ויקרא במדבר דברים.

ה. הנחות מדרושי

מעטים היו כותבי ה"הנחות" של הדרושים שהיה רבינו אומר, שהרי הוא עצמו היה רגיל לרשום את תוכן הדרושים, כמובא לעיל. מכל מקום היו כמה "חוזרים" שהיו חוזרים בעל פה את הדרושים הנאמרים, ואף רושמים בכתב "הנחות" של הדרושים הללו. חלקם בכת"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע, וחלקם בכת"י "חוזרים" אחרים, שאחר כך עבר עליהם כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע, ולפעמים הי' מוסיף עליהם הגהות על הגליון.

כמה מהם מוצגים בשלחן שלפנינו (על סדר השנים):

25. הנחות דרושי תרי"ג ועוד

כת"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע, מספר 1063. חלקן בכת"י ק, וחלקן בכת"י רבי דובער מקאליסק (הרב"ק), מוגהות בכת"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע. הדרושים שבו מסודרים כסדר פרשיות התורה, בראשית שמות ויקרא.

כמו"כ ישנו כרך נוסף, כת"י 1028, מדרושי שנים אחרות, אשר על כריכתו רשום: "ברכות (רב"א)" - רבי בערל אשכנזי, הוא רבי דובער מקאליסק הנ"ל. חלקו מוגה בכת"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע.

26. הנחות דרושי תרי"ד

כת"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע, מספר 1117. הנחות בכת"י ק.

27. הנחות דרושי תרט"ז

כת"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע, מספר 1029. בשער שלו - בכת"י ק: "דרושי הרשומי אצלי משנת רחובת לפ"ק מן פ' ויצא עד פ' בראשית תריזיין לפ"ק". רובם - בכת"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע, אבל יש בו גם "הנחות" "רב"ק" (ר' בערל קאליסקער הנ"ל), "ר"ז ברי"ל" (אדמו"ר הרה"ק רבי שלמה זלמן, באדמו"ר מהרי"ל מקאפוסט), שהוגהו על ידי כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע.

28. הנחות דרושי תרי"ה-תרכ"ב

כת"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע, מספר 1077. רובו בכת"י ק.

29. הנחות דרושי תרכ"א-ד

כת"ק החסיד רבי הלל מפאריטש, מספר 1046.

אחד המיוחד שבין החוזרים ומניחים וכותבי ביאורי דא"ח, הוא החסיד רבי הלל הלוי מפאריטש. רגיל הי' לרשום את הדרושים שהי' שומע מרבינו, ולהוסיף עליהם הערות וביאורים בין חצאי עיגול (בתוספת סימן סגול - בתחלת וסוף כל הגהה). וכן היה אומר ורושם בעצמו ביאורי חסידות. חלקם נדפס בסדרת ספריו "פלח הרמון".

בדף הפתוח שלפנינו (כג, ב), בכותרת: "ליל ב' דשבועות[ת], ואינו כמו ששמעתי מפי כ"ק, רק כפי שתפסתי בשכלי דבריו, עם ביאור קצת".

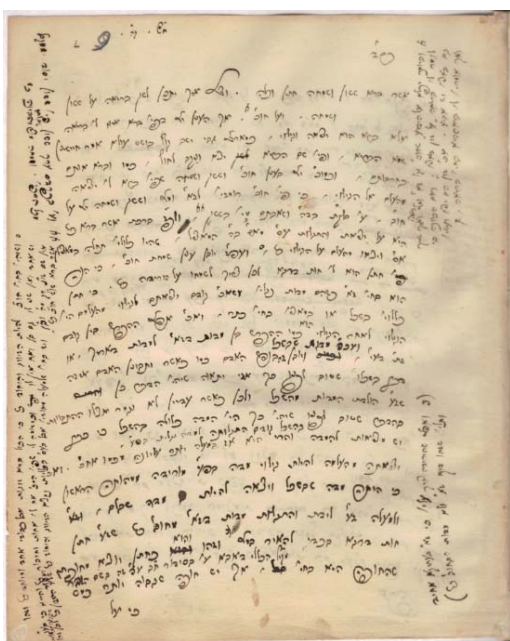
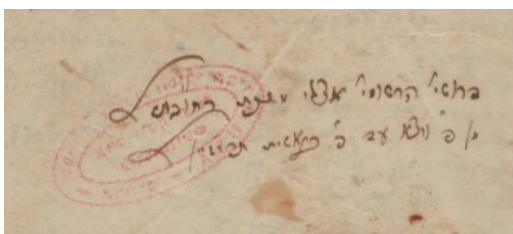
עוד כרכים בכתב ידו הקדושה: 482. 1228.

30. הנחות דרושי תרכ"ה

כת"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע, מספר 1137. הנחות בכת"י ק.

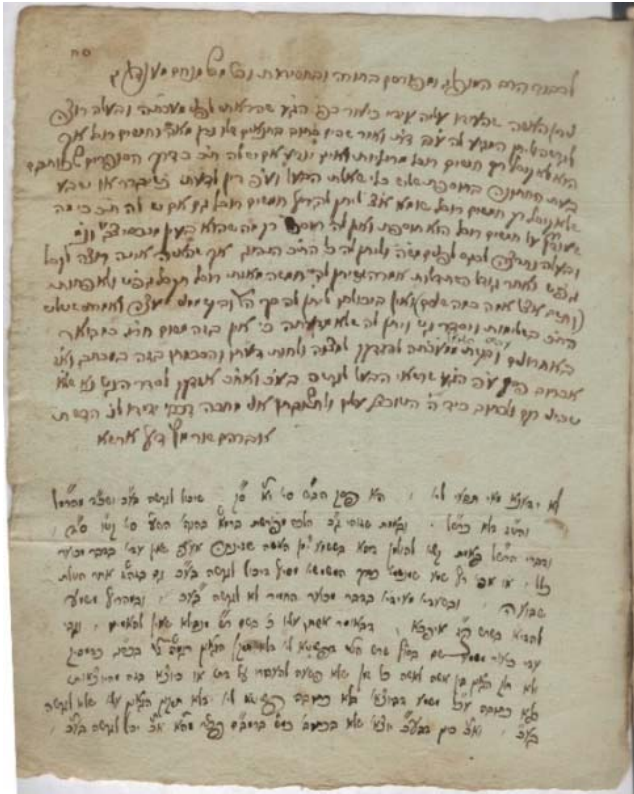
בדף ו, א: "א" [אמר] אאמו"ר שי"י".

בדף ז, א: "ח"ש כ"ה" [דרוש חיי שרה שנת תרכ"ה].

ו. כתי"ק תשובותיו

כפי הנראה מהתשובות שהגיעו לדינו, התחיל רבינו לכתוב את תשובותיו לערך בשנת תקע"ח, שאז הי' בן כ"ח שנה. לפעמים הי' רושם בתחלה מענה קצר - על גליון השו"ת שנכתבה לו.

לפעמים הי' רושם את התשובה בכרך התשובות של אותה תקופה, ואחר כך הי' מוסר אותה להעתיקה, כדי לשלחה לנמען, אחרי שהוסיף בכת"ק את הפניה שבראשה והחתימה שבסופה.

כל אלו נדפסו בסדרת כרכי "שו"ת צמח צדק".

חלק מכרכים אלו נאבדו ונשרפו במאורעות השנים. כמה מהכרכים ששרדו מוצגים בארון שלפנינו:

31. חלק ז, תשובות תקפ"ב-ה

כתי"ק 233.

בדף הפתוח שלפנינו (סח, א הב') היא תשובה קצרה שכתב על גליון השואל.

בפניה של השואל מכנה את רבינו "הרב המופלג ומפורסם בתורה ובחסידות", שהרי נכתבה שנים רבות לפני קבלת נשיאות חב"ד על ידי רבינו.

32. חלק יג, תשובות עד תק"צ

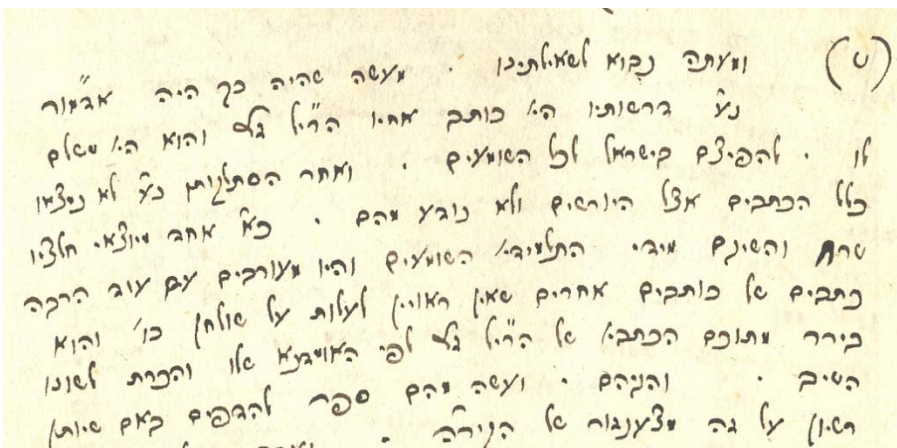
כתי"ק 1019.

33. נומר א, שו"ת אהע"ז

כתי"ק 2047.

34. נומר יא, כולל תשובה מתקצ"ו

כתי"ק 227. כולל חידושים על הש"ס (משניות זרעים מועד ונשים) בכת"ק רבינו

דף הפתוח שלפנינו (רלב, ב) היא תשובה אודות אוסף דרושי רבינו הזקן, לערוך מהם את הספר "תורה אור" (שנדפס אחר כך בקאפוסט תקצ"ז). ראה מספר 73.

35. נומר יט, שו"ת יו"ד ואהע"ז

כתי"ק 2143.

36. תשובה קצרה שנשלחה

אל הרב יצחק יואל מ"ץ לובען. נדפסה בשו"ת חלק יו"ד סי' שכט.

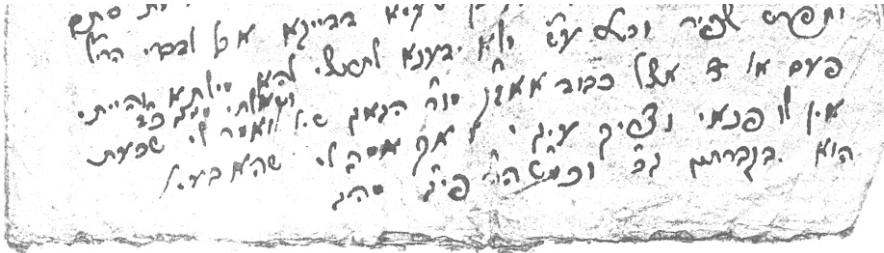
ז. כתי"ק חידושו ופס"ד

את חידושו התחיל לרשום בצעירותו, כשלמד אצל כ"ק זקנו אדמו"ר הזקן. והמשיך בזה במשך כל שנות נשיאותו. היו לו כרכים מיוחדים, שבהם ה' רושם את חידושו לש"ס ולשלחן ערוך, שנדפסו אחר כך בסדרת צמח צדק "חידושים על הש"ס", ו"פסקי דינים".

כמה מהם נמצאים עדיין בגלות ברוסיה, ובידינו רק תצלום.

37. שו"ת פסקי דינים וחידושים

תצלום כתי"ק 1024.

על פי הכתב נראה שחלקם נכתב בצעירותו, בתקופת רבינו הזקן. באחד מהם: "והייתי פעם א' אצל כבוד אאז"ק מו"ר [אדוני אבי זקני מורינו ורבינו] הגאון שי' ושאלתי ממנו כ"ז".

המקור עדיין בגלות ברוסיה.

38. בוך על משניות וגמרא מנשים ונזיקין נומר 2

כתי"ק 1231.

39. פסקי דינים

כתי"ק 2048.

נכרכו בו גם שו"ת של כמה מרבני הדור.

40. קובץ עלים נפרדים, כולל חידושים על הש"ס

כתי"ק 1122.

בדף הפתוח שלפנינו: "חצי שבט תרכ"ג".

אפשר לראות את צורת כתב-ידו-הקדושה בשנותיו האחרונות.

41. נומר כו, חידושים ושו"ת אהע"ז

כתי"ק 226.

על הכריכה באותיות מוזהבות: "כתב יד קדש אדוני אבי זקני מורי רבי [אדמו"ר הצ"צ] נשמתו בגני מרומים זכותו יגן עלינו אמן. מתנה נתונה לי מאת כ"ק אדוני אבי מו"ר [אדמו"ר מוהר"ש] שי' לאורך ימים טובים וארוכים, שבח לאל בורא עולם שזיכני [אדמו"ר מוהר"ש"ב] לזה, שנת ה' אלפים תרלח לפ"ק".

42. בוך 27, חידושים ושו"ת תר"ח

כתי"ק 1073.

רק חלקו נכתב עליו (דפים א-ע), חלקו השני (דפים עא-קלו) נשאר חלק.

מתוכן התשובות נראה שנכתבו בשנת תר"ח. ואם כן מסתבר שכל הכרך נכתב בשנת תר"ח.

ה. שו"ת שנכתבו אליו

בין השנים תקצ"ב-תר"ג שימש ברבנות ליובאוויטש הגאון הרב ישכר בער הלוי הורביץ, הוא עמד בקשר הדוק עם רבינו בכל עניני ההלכה, ולפעמים היו שואלים דרכו אצל רבינו, ולפעמים הי' לוקח לביתו את השאלות שנשלחו אל רבינו. אחר כך כרך את כל הדפים האלו במספר כרכים.

גם בתוך כרכי השו"ת של רבינו נכרכה לפעמים שו"ת השואל. לפעמים השיב בכת"י בקצרה על הגליון (ראה מספר 31). ולפעמים ציין בכת"י, איזה קטע מהשאלה להעתיק בתוך תשובתו (ראה מספר 46).

43. בוך נומר ג

כת"י 231. כרוכים בו שו"ת בכת"י של עשרות רבנים מתקופתו של רבינו, חלקם - שו"ת שנכתבו אליו.

בדף הפתוח שלפנינו (קסא, א) - תשובת דודו הרה"ק מהרי"ל מיאנאוויטש, בעל ה"שארית יהודה", אל רבינו.

44. נומר 32

כת"י 232. כרוכים שו"ת בכת"י של עשרות רבנים מתקופתו של רבינו, חלקם - שו"ת שנכתבו אליו.

בדף הפתוח שלפנינו (רא, א) - שו"ת שנכתבה אליו בשנת תקצ"ה.

45. ליקוט מהרי"ב

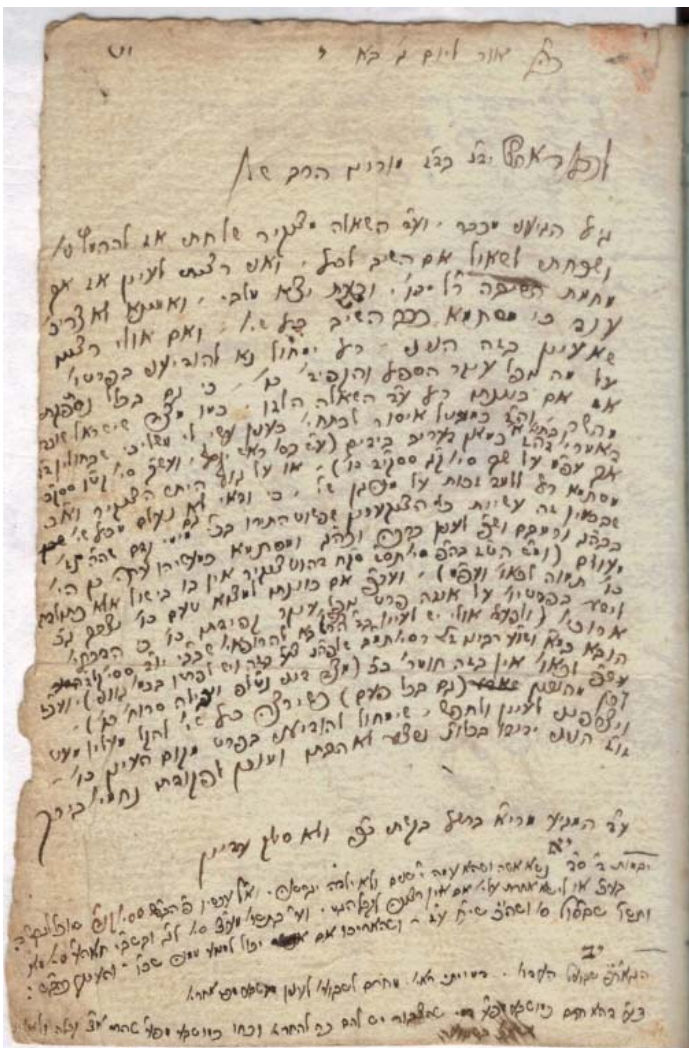
כת"י 2145. רובו - בכתב ידו של הרב ישכר בער הלוי הורביץ הנ"ל. חלקו בכת"י רבינו, ועוד כמה רבנים.

בדף הפתוח שלפנינו (יט, א) - שו"ת הגאון החסיד רבי נחמי' מדובראוונא, בעל ה"דברי נחמי'", אל רבינו.

46. בוך מה שהוקשה

כת"י 2144. חלקו בכת"י - שו"ת רבינו, וכרוכים בו גם שו"ת מרבני הדור אל רבינו. רובו שו"ת יורה דעה.

בדף הפתוח שלפנינו (תכא, א) רואים שו"ת שנכתבה אל רבינו, שסימן עליה בכת"י - מהיכן ועד היכן להעתיק בתחלת התשובה, ובסופה: "עכ"ל השואל". וכך נדפס בשו"ת צמח צדק יו"ד סי' ז.

ט. אגרות קודש

47. רשימת ויגבה - תר"א-ג

כת"י 1124 (רמ, א). נדפסה באגרות קודש שלו אגרת לא.

מהתוכן נראה שהם החלטות טובות שרשם לעצמו, בסגנון כאשר ידבר איש אל עצמו. כאמור בכותרת אחת: "הנהגות טובות רשם אדמו"ר מהרמ"מ נבג"מ זי"ע".

נדפסה באגרות קודש שלו (אגרת לא), ומתוכנה נראה שנכתבה בין השנים תר"א-ג, אשר בין השאר, נגזרה עליו אז "השגחת המשטרה החשאית", שפעלה מאד על בריאותו.

48. אגרת משנת תר"ד

כת"י ק. נדפסה באגרות-קודש שלו אגרת לד.

49. אגרת לבנו משנת תרי"ד

כת"י ק. נדפסה באגרות-קודש שלו אגרת נח.

והיא אגרת שכתב אל בנו אדמו"ר מוהר"י צ מאוורוטש.

50. פנקס מלביש ערומים - תר"ב

כת"י 1970.

נוסח השער הוא: פנקס דחברה מלביש ערומים לפרט כ"י ת'ראה ערום וכסיתו לפ"ק בק"ק ליובאוויטש [תר"כ].

בפנקס רשומים: א) בחירות הגבאים. ב) קבלת החברים. ג) נדבות הנגידים. ד) חשבון הכנסה והוצאה - במשך השנים תר"כ-תרע"ד. היינו בתקופה המתחלת אחרי השריפה הגדולה בליובאוויטש (בין השנים תרט"ז - תרי"ח. ראה ספריית ליובאוויטש ע' לא-ה), ומסתיימת לפני מלחמת העולם הראשונה (שהתחילה בקיץ תרע"ד).

בתחלתו רשומים: א) זכרון לטובה - השתלשלות יסוד החברה. ב) חיזוק ידי החברה בכת"י ק אדמו"ר הצ"צ ובחתימתו. ג) התחייבות שנתית של בני ונכדי אדמו"ר הצ"צ נ"ע בחתימתם.

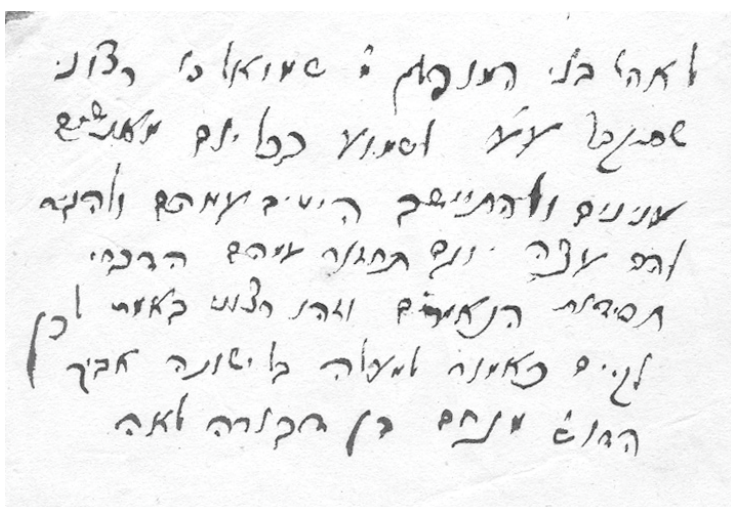
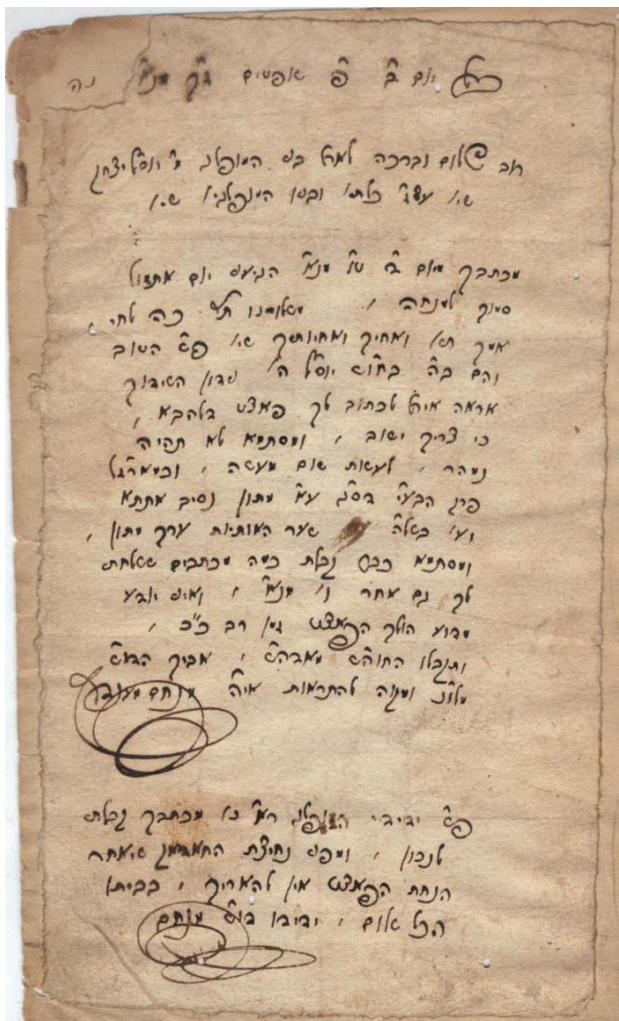
בדף הפתוח שלפנינו - דברי חיזוק שכתב רבינו בכת"י ק. נדפסה באגרות-קודש שלו אגרת סט.

51. צוואה אל אדמו"ר מוהר"ש נ"ע - תרכ"ו

אגרות-קודש שלו אגרת עת.

בצוואה מורה לו לשמוע ולייעץ לאנ"ש, ולחזור לפניו חסידות.

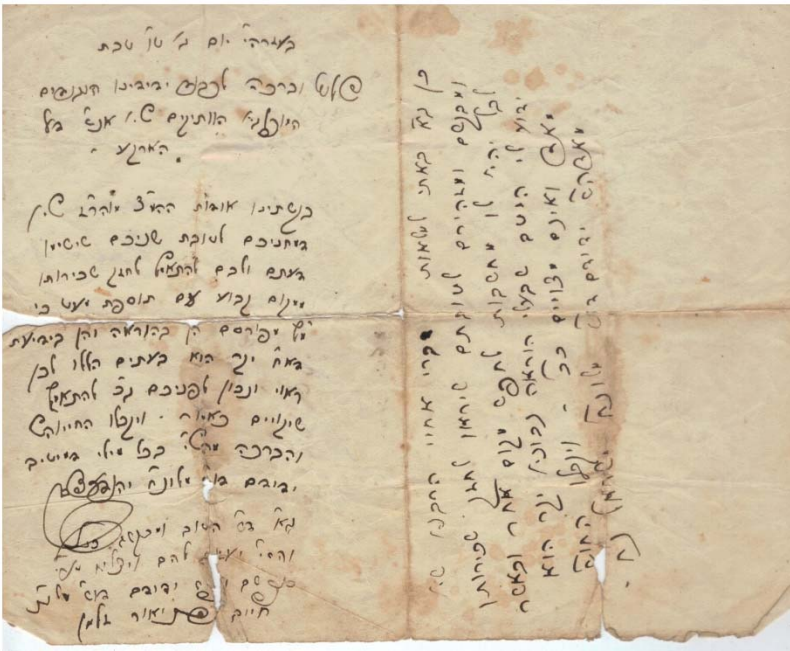
בדף זה אפשר לראות את צורת כתב-ידו-הקדושה בשנתו האחרונה.

י. אגרות בניו הקדושים

52. הרה"ק רבי ברוך שלום נ"ע

אל חתנו רבי משולם רייך ובני ביתו, מוצש"ק ד' תשרי תרכ"ו.

53. כ"ק אדמו"ר מהרי"ל נ"ע מקאפוסט

וכ"ק אדמו"ר מהרחש"ז נ"ע מלאדי
וכ"ק אדמו"ר מהרי"נ נ"ע מניעזין
אל אנ"ש דקהלת הארקע. ט"ו טבת [תר"כ].

54. כ"ק אדמו"ר מהרי"ל נ"ע מקאפוסט.

בתחלתו: "מוס"פ [מוסגר פה] מכתב מכאאמור שי".

55. כ"ק אדמו"ר מהרחש"ז נ"ע מלאדי.

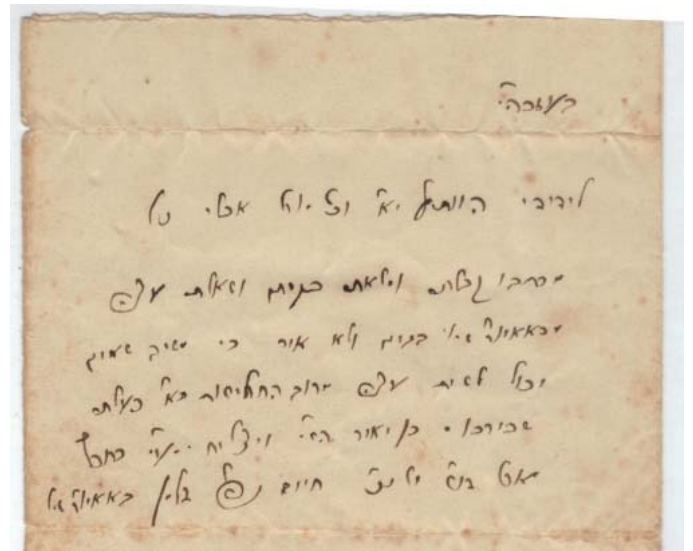
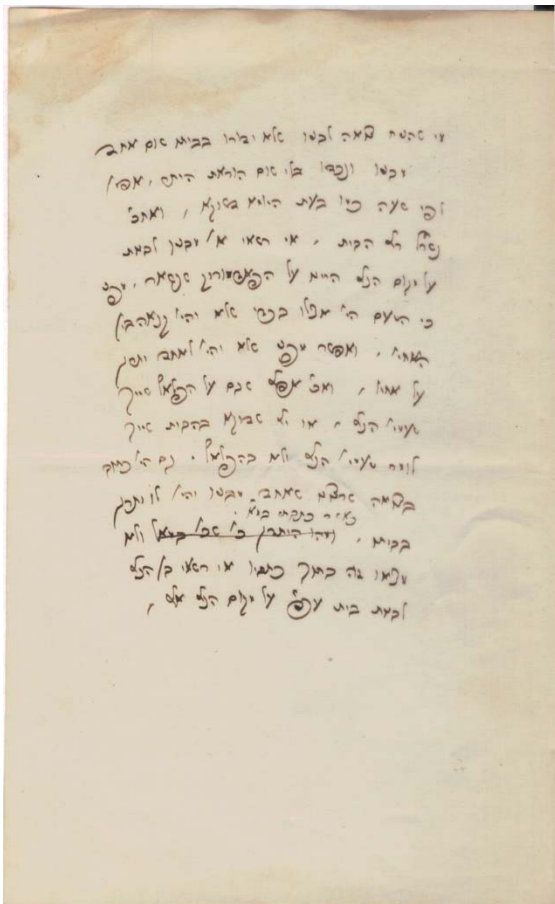
בתחלתו: "מכתבו קבלתי ומלאתי בקשתו, ושאלתי עצה מכאאמו"ר שי".

56. כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע

מליובאוויטש

כת"ק 1041.

בדף הפתוח שלפנינו דן אודות חלק הצוואה של כ"ק אביו רבינו, בקשר לביתו, אחרי ההסתלקות.

יא. הפצי קודש

57. שרוול

השרוול הוא של משי, שחור, משומש ביותר - עד שבמרפק נעשה חור. אורך השרוול 55 ס"מ.

בציור המפורסם לובש אדמו"ר הצמח צדק בגד לבן. אמנם מסתבר שהי' לו גם סירטוק שחור, אשר אחרי הסתלקותו נחלק בין בניו הקדושים.

לפי הנראה, הוא החלק שעבר בירושה אל כ"ק בנו אדמו"ר מוהר"ש נ"ע, וממנו לבנו וכו'.

58. סיר וקערה

אף שאין לנו מסורה ברורה איך נשתמרו כלים אלו. הובאו לרבי, יחד עם ההודעה, שעל פי המסורה הוא של בית כ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק".

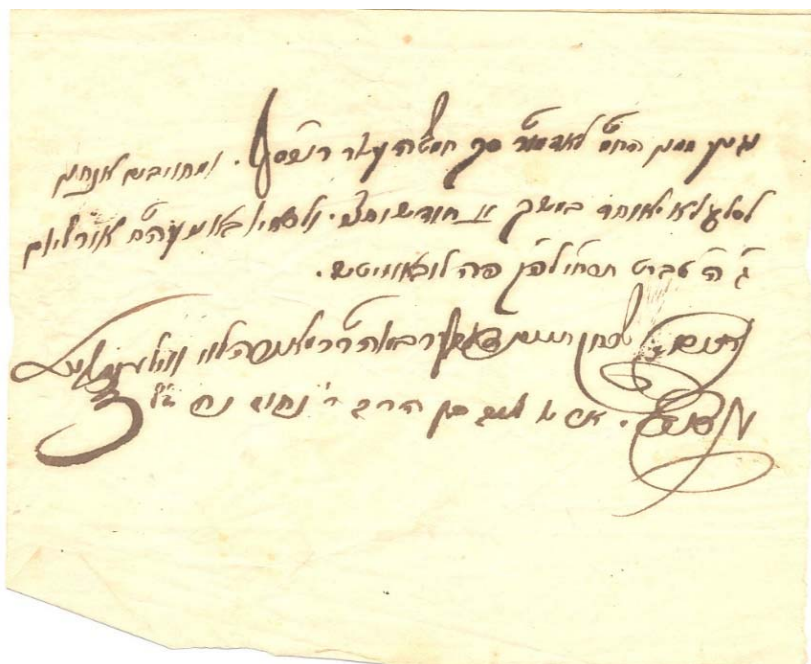
59. שופר

אחד השופרות שהרבי הי' תוקע בו בראש השנה, מקובל אצל החסידים שהוא של כ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק".

פעם נפסל השופר, וחתכו חלק ממנו להכשירו, ואחר כך נפסל שוב.

מאז הי' הרבי תוקע בשופר אחר.

60. שטר חוב לרבינו

התחייבות של החסיד המפורסם ר' יצחק חיים דובער ווילנסקי, והחסיד ר' ארי' ליב ב"ר נחום נח, אל רבינו, על מנת לסלקו עד ה' טבת תר"ח.

אפשר שהיא עבור הלואה שקיבלו מרבינו. ואפשר שהיא התחייבות עבור מעמד לאדמו"ר.

יב. תואר פני קדשו

61. ציור דיוקן רבינו

ראה אודותיו בארוכה "מבית הגנוזים" (ע' רנז-רסב).

62. תצלום שנדפס בתרמ"ז

ליטוגרפיה של נ. מץ. עם אישור הצנזור בתאריך אוקטובר 30 1886.

63. תצלום שנדפס ב"כנסת ישראל"

תרמ"ח

בחימת ז' ש"ץ. נדפס ב"כנסת ישראל" ספר שלישי, ווארשא תרמ"ח, טורים 215-216.

64. הדפס שנתנה הרבנית רבקה

לאדמו"ר מוהריי"צ נ"ע

מעבר לתמונה רשם כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע: "תמונה זו קבלתי תשורה מאת כבוד א"ז הרבנית הצדקנית מר[ת] רבקה נ"ע זצ"ל זי"ע, ואמרה לי אשר תמונה זו מתאימה יותר משאר התמונות".

65. הדפס שקיבל אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע בשנת תרפ"ד

66. הנדפס בשער לוח שנה תרפ"ט

הוצאת "רעמיגאלסקי", ריגא תרפ"ט.

67. הנדפס בשער לוח שנה

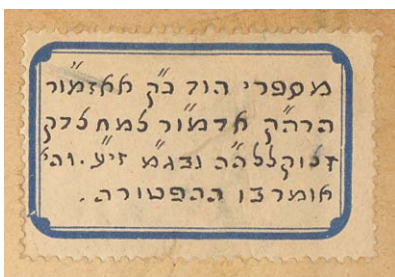
בחימת הצייר "ש. ה.". בשער לוח שנה של "מסורה" הנדפס בלודז.

68. הנדפס ע"י קה"ת בשנת תשי"ג

בהדפסה זו הפכו את הגלופה, כדי ששפתו הימנית של הבגד העליון תהי' מונחת על שפתו השמאלית, וכדי שהספר שמחזיק בידיו יפתח מימין.

יג. ספריו

חלק מאוסף ספריו נשרף בשריפה הידועה בליובאוויטש. וגם הספרים ששרדו לא הגיעו לספריה, מלבד שני ספרים:

69. תנ"ך, אמ"ד תכ"ו-ז

על כריכת התנ"ך מבפנים ישנה מדבקה, שעליה כותב כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע: "מספרי הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק אדמו"ר צמח צדק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, והי' אומר בו ההפטורה".

70. סדור ר' שבת

בכת"י"ק במדבקה: "הסידור של הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק צמח צדק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע הי' מחזיקו קודם התקיעות ובשעת אמירת ההגדה", שהי' אחז בתקיעות ובסדר של פסח".

71. תשובה אודות ספריו שנשרפו

כת"י 1096 - תרי"ט א.

על אחת השאלות שקיבל רבינו אחרי השריפה הגדולה, כתב מענה קצר, על שם מורי-צדק שבעיירות הסמוכות לליובאוויטש, אשר בו כותב רבינו אודות עצמו: "והנה הרב הנ"ל ש"י, מחמת שנשרף העיר וביתו וגם ספריו, על כן לא יכול לעיין בענין השאלה להשיב".

72. רשימת הספרים שלקה עמו לפטרבורג

כת"י 1050 - "נומר ט", "שו"ת חלק אה"ע - נק' מהדורא בתרא ח"ב". וכולל תשובות שנכתבו על ידו, או שנכתבו על ידו מחדש, עד שנת תר"ג.

בקיץ תר"ג נקרא על ידי הממשל לועידה הרבנית בפטרבורג, שם שהה איזה חדשים. לצורך זה לקח אתו חבילת ספרים, שיוכל ללמוד בהם בזמן הפנוי. לפני הנסיעה רשם לעצמו את רשימת הספרים שברצונו לקחת אתו עמו.

בכמה מכרכים אלו הכניס איזה דפים חלקים "כדי לכתוב בס"ד", היינו לרשום עליהם החדושים שיתעוררו אצלו בעת העיון.

73. ספר תורה אור שמסר לדפוס (תקצ"ז)

בשנת תקצ"ז מסר רבינו לדפוס את הספר "תורה אור", דרושי זקנו כ"ק אדמו"ר הזקן, שנערך על ידי רבינו (ראה מספר 34).

74. ספר לקוטי תורה שמסר לדפוס (תר"ח)

באמצע הדפסת הספר תורה אור, יצאה גזירת הדפוסים ברוסיה, והחלק השני (של תורה אור) לא נדפס אז; כעבור 11 שנים, אחרי פתיחת הדפוס בזיטאמיר, מסר בו רבינו את החלק השני לדפוס, בתוספת הגהות רבות (ראה מספר 6), ובשם "לקוטי תורה".

75. הוספות לספר לקוטי תורה (תרי"א)

במשך השנים הבאות הוסיף רבינו עוד דרושים לספרים "תורה אור" ו"לקוטי תורה".

76. הוספות לספר תורה אור (תרכ"ב)

על השער: "ובו דרושים על שני חומשי התורה בראשית שמות, וגם דרושים לחנוכה בפרשה וישב ובפרשה מקץ, ומגלת אסתר בסוף ספר שמות, ודרוש אחד לפסח בפרשת ויקהל".

77. אור הגנוז (תרכ"ו)

מוהרה"ק רבי יהודה ליב הכהן מאניפאלי, עם הסכמה (התחייבות לקנות הספר) על ידי רבינו ובניו הקדושים.

"אדמו"ר הנ"ל [צמח צדק] לא בא מעולם בהסכמה על שום ספר, ורק על ספר זה נתן הסכמה, מפני שזקנו רבינו נ"ע לקח ממנו הסכמה על ספרו התניא" (בית רבי פכ"ה הערה ד).